

ĮGYJAMOSIOS SENATIES INSTITUTAS LIETUVOJE: KELIAI IR KLYSTKELIAI

Gabija Darčkutė, Kamilia Edita Fominova

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

3-o kurso studentės

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius

El. paštas: gabija.darckute@tf.stud.vu.lt; kamilia.fominowa@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinis kuratorius prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

El. paštas: vytautas.nekrosius@tf.vu.lt

Mokslinio straipsnio praktinė kuratorė dr. Milda Markevičiūtė

El. paštas: milda.markeviciute@cobalt.legal

Anotacija. Šio darbo tikslas – remiantis moksline literatūra, Lietuvos teismų praktika aptarti įgyjamosios senaties instituto Lietuvoje vystymąsi, siejant jį ir su romėnų privatinės teisės ištakomis, aptarti probleminius šio instituto taikymo aspektus, pasireiškimą praktikoje. Darbe atsiskleidžiama, jog įgyjamosios senaties instituto raida kito skirtingais laikotarpiais, tačiau jo reikšmė niekuomet (išskyrus tik SSRS teisės Lietuvoje egzistavimo momentą) nebuvo kvestionuojama – jau nuo pat XII lentelių įstatymų sukūrimo įgyjami senatis turėjo aiškią paskirtį ir tvirtą padėtį valstybės teisiniame aparate. Taip pat matyti, jog esti tam tikrų kritikuotinų aspektų (pavyzdžiui, šeimininkų daiktų reguliavimas ar negalimumas įgyti daiktą įgyjamąja senatimi, jeigu šis priklauso valstybei) ir šiandiniame šio instituto reguliavime, kuris laikui bėgant galėtų būti keičiamas ir/ar koreguojamas, taip užtikrinant jo efektyvesnį veikimą ir suteikiant naudą tiek valstybei, tiek visuomenei.

Pagrindiniai žodžiai: įgyjami senatis, valdymas, Civilinis kodeksas, romėnų privatinė teisė, nuosavybės įgijimas, taikymo sąlygos, daiktinė teisė.

Annotation. The purpose of this work is to discuss the development of the institute of acquisitive prescription in Lithuania, linking it also with the origins of Roman private law. Furthermore, the purpose is to discuss problematic aspects of the application of this institute and its occurrence in practice on the basis of scientific literature and jurisprudence. The work reveals that the development of the institute of acquisitive prescription has changed in different periods, but its significance has never been questioned (except only at the moment of existence of the law of the USSR in Lithuania) - since the creation

of the Laws of The Twelve Tables the acquisitive prescription has had a clear purpose and a strong position in the legal mechanism of the state. It can also be seen that there are certain aspects to be criticized in today's regulation of this institute (for example, the regulation of ownerless things or the impossibility of acquiring an object by the acquisitive prescription, if it belongs to the state), which could be changed and/or adjusted over time, thus ensuring its more efficient operation and providing benefits to both the state and society.

Key words: *acquisitive prescription, prescription, Civil Code, Roman private law, acquisition of property, application conditions, right in rem.*

Ivadas

Igyjamoji senatis buvo aktuali dar nuo romėnų privatinės teisės viešpatavimo laikų, tačiau jos aktualumas turi išliekamąją vertę ir dabar. Institutas, susiformavęs dar prieš mūsų erą, lig šiol yra įtvirtintas tiek Lietuvos, tiek užsienio teisės aktuose. Taikant įgyjamąją senatį sudaroma prielaida civilinės apyvartos stabilumui, teisėtumui klestėti. Kadangi nuosavybės teisės susiformavimo faktas įgyjamosios senaties būdu gali būti pripažįstamas tik teismo, atitinkamai teismuose esti virš trijų šimtų bylų, kuriose aptariami šio instituto taikymo aspektai. Atsižvelgiant į tai, akivaizdu, jog įgyjamosios senaties instituto reguliavimo problematika lemia poreikį jį aiškinti tiek praktiniu, tiek doktrininu būdais. Taigi, pagrindinis šio darbo **tikslas** yra remiantis teismų praktika, moksline literatūra išanalizuoti įgyjamosios senaties instituto kilmę, jo vystymąsi atitinkamais istoriniais laikotarpiais, dabartinį reguliavimą bei nūdienos problemas jį taikant. Pagrindiniai **darbo uždaviniai** yra: išnagrinėti, kokią įgyjamosios senaties vieta buvo romėnų privatinėje teisėje; apžvelgti įgyjamosios senaties instituto raidą Lietuvos skirtingais istoriniais laikmečiais; atskleisti valdymo, kaip įgyjamosios senaties prielaidos, aktualius reglamentavimo aspektus; išanalizuoti įgyjamosios senaties taikymo sąlygas, išnagrinėti jų realizavimą teismų praktikoje bei įvertinti valstybės vaidmenį įgyjamosios senaties instituto veikime. Rengiant šį darbą pagrindu buvo naudojamos šiais **metodais**: lyginamuoju bei istoriniu metodais naudotasi siekiant palyginti romėnų privatinės teisės autorių įgyjamosios senaties sampratas tarpusavyje, taip pat siekiant palyginti skirtingais laikotarpiais taikytus teisės aktus su dabartinio šio instituto reglamentavimu; lingvistiniu metodu naudotasi atskleidžiant sąvokas, analizuojant jų turinį; analizės metodu naudotasi nagrinėjant romėnų privatinės teisės skirtingų autorių aptariamąs idėjas, Kasacinio teismo praktiką, siekiant įsigilinti į instituto problemas bei ateities perspektyvas.

1. Įgyjamosios senaties ištakos romėnų privatinėje teisėje

1.1. Įgyjamosios senaties (usucapio) vieta romėnų privatinėje teisėje

Analizuojant bet kurį institutą, jo esmę, prasmę bei norint jį suvokti, svarbu ne tik įsigilinti į šio taikymo sąlygas, reguliavimą, tačiau taip pat ir apžvelgti jo ištakas. Feliksas Frankfurteris, buvęs JAV Aukščiausiojo teismo (angl. Supreme Court of the United States) teisėjas, yra pasakęs, jog ateities teisininkai turi žinoti, kad teisė - tai ne vien abstrakti logika, tai tinklas susitarimų, išplaukusių iš praeities istorijos. Istorija lydi kiekvieno mokslo vystymąsi, be kita ko, nulemia jų padėtį nūdieną. Kalbant apie teisę, teisėtyrininkai itin dažnai renkasi istorinį teisės normų analizės metodą – įsigilinant į praeitį galima suvokti tam tikrų normų reikalingumą, prasmę bei paskirtį. Be kita ko, teisės mokslo analizė istoriniu aspektu gali būti itin aktuali tada, kuomet prireikia reguliavimo pokyčių – atsigręžimas į senesnes normas bei jų panaudojimas gali būti puikus laikinas teisės spragų užpildymo būdas, o kartais net ir ilgalaikis. Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, aktualu įgyjamosios senaties institutą Lietuvoje aiškinti visų pirma pradėdant nuo to, iš kur ir kada kilo idėja jį įtvirtinti teisės normose, tad aptartinas šio instituto veikimas romėnų privatinėje teisėje.

Visų pirma, paminėtina, jog įgyjamosios senaties institutas Senovės Romoje buvo vadinamas usucapio ir laikomas ius civile (tik Romos piliečių teisės, taigi, netaikoma užsieniečiams (peregrinams) dalimi (Nekrošius I. et al., 1999, p. 11-12). Jau anuomet usucapio negalėjo būti komentuojamas atsiejamai nuo valdymo (possesio). Tai rodo ir pačios sąvokos usucapio kilmė - iš lotynų kalbos išvertus usucapio reiškia ne ką kitą, kaip valdymo įgijimą (usus – valdymas, capio - įgyti). Romėnų teisėje valdymas buvo suprantamas kaip faktinis daikto turėjimas siekiant jį pasilikti sau. Teisiniu valdymas galėjo būti pripažįstamas tik tuomet, kai jis turėjo du elementus, kurie jį tokiu paverčia – objektyvųjį ir subjektyvųjį. Objektyvusis kriterijus reiškė faktinį daikto turėjimą, kuris buvo apibūdinamas žodžiu corpus. Tuo tarpu subjektyvusis kriterijus reiškė asmens norą daiktą pasilikti sau, t.y. siekį įgyti jį savo nuosavybėn bei buvo vadinamas animus possidendi. Nepaisant to, jog romėnų teisėje valdymas dažniausiai buvo siejamas su nuosavybės teise, t.y. suprantamas kaip subjektinės nuosavybės teisės dalis, visgi kitokie valdymo motyvai bei tikslai romėnams buvo svarbūs tuo aspektu, kiek tai siejosi su usucapio. (Nekrošius I. et al., 1999, p. 112). Tam, jog galėtų būti taikomas įgyjamosios senaties institutas, daikto valdytojas turėjo turėti abu šiuos elementus, t.y. tiek corpus, tiek animus. Kitu atveju, pavyzdžiui, jeigu asmuo tik faktiškai valdė daiktą, tačiau neturėjo siekiamybės įgyti jį savo asmeninėn nuosavybėn bei pasilikti sau, valdymas negalėjo būti pripažintinas kaip pagrindas usucapio būdu įgyti nuosavybės teisę. Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, romėnai skyrė dvi valdymo

rūšis – *possessio civilis* bei *possessio naturalis*. Tai buvo dvi skirtingos valdymo rūšys, kurių skirtybės būtent ir išryškėjo minėtais aspektais: *possessio civilis* turėjo abu elementus – tiek *corpus*, tiek *animus*, kai tuo tarpu *possessio naturalis* turėjo *corpus* kriterijų, tačiau neturėjo *animus*. Tik *possessio civilis* galėjo būti pagrindas asmeniui įgyti nuosavybę įgyjamąsios senaties būdu, kartu egzistuojant ir kitoms *usucapio* sąlygoms, tad atitinkamai toks valdymas buvo vadinamas *possessio ad usucapionem*. Tuo tarpu *possessio naturalis* būtų galima apibūdinti nebent kaip *detentio* – t.y. daikto laikymą (Jonaitis, 2014, p. 120).

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, matome, jog įgyjamąsios senaties institutas buvo žinomas dar nuo pačių seniausių - romėnų privatinės teisės formavimosi pradžios (maždaug V a. pr. Kr.) laikų. Romėnai įgyjamąją senatį apibūdino sąvoka *usucapio*, kur ši buvo ius civile teisinės sistemos dalimi. Be kita ko, *usucapio* būdu asmuo galėjo įgyti nuosavybę tik tuomet, kai turėjo abu valdymo elementus – tiek *corpus* (faktinį daikto laikymą), tiek *animus* (sieki daiktą pasilikti sau).

1.2. *Usucapio* įgyvendinimo šaltiniai, sąlygos

Įgyjamoji senatis, kaip ir bet kuris kitas teisės mechanizmas, laikui bėgant kito, vystėsi, konvertavosi į atskirą institutą ar susigretindavo su kitais. Tai itin matyti romėnų teisės plotmėje – kito *usucapio* taikymo sąlygos, paskirtis. Atsižvelgiant į įgyjamąsios senaties vystymąsi romėnų privatinės teisės gyvavimo laikotarpiu, atkreipdami dėmesį į šio instituto pradininkų, pagrindinių kūrėjų viziją, galime daryti pagrįstas išvadas apie tai, kokia apimtimi dar prieš kelis tūkstantmečius pradėjusi formuotis romėnų teisė persikėlė į šiandieninio reguliavimo kasdienybę. Šiuo atžvilgiu aktualu paanalizuoti, galėtume sakyti, kone itin vienas nuo kito nutolusius šaltinius, kurie atspindėtų šio instituto vystymosi kryptį: XII lentelių įstatymus, Gajaus „*Institucijas*“ bei Justiniano „*Digestus*“.

Įgyjamąsios senaties instituto apraiškos XII lentelių įstatymuose visų pirma pasirodo V – oje lentelėje. Joje įtvirtinama, jog: „*Mancipuojamieji daiktai [priklausantys] agnatų globojamai moteriai, negalėjo būti įgyjami nuosavybėn pagal įgyjamąją senatį, išskyrus jeigu jos pačios, globėjui [sutinkant], buvo perduoti: ir šitaip XII lentelių įstatymais [buvo nustatyta].*“ Šiuo atveju norima pasakyti, jog nebuvo galima įgyti nuosavybės teisės įgyjamąją senatimi į didžiausią reikšmę romėnams turėjusius daiktus – dar kitaip vadinamus *rec mancipi*, t.y. pavyzdžiui, į Italijos žemės sklypus, vergus, kaimo žemių servitutus, kinkomuosius ir nekinkomuosius gyvulius, priklausančius agnatų globojamai moteriai. Tačiau taip pat pateikiama ir išimtis – jeigu yra duodamas globėjo sutikimas, tuomet nuosavybės teisės įgijimas įgyjamąsios senaties būdu į *rec mancipi*, priklausiusius agnatų globojamai moteriai, buvo galimas (Vėlyvis, Jonaitis, 2007, p. 55-56). Po V lentelės einanti VI lentelė yra kone pagrindinė lentelė, įtvirtinusi atitinkamą tuometinę įgyjamąsios senaties sampratą. Šioje lente-

lėje numatoma, jog: „Žemės sklypo įgyjamasis senaties laikas yra dveji, [...] visų kitų daiktų – vieneri metai.“ Tačiau paminėtina, jog numatyti įgyjamasis senaties terminai neatitinka šiuolaikinės įgyjamasis senaties sampratos. XII lentelių įtvirtintame įgyjamasis senaties reguliavime, taip pat ir šioje lentelėje, buvo siekiama ne įgyti nuosavybės teisę į daiktą pirminiu nuosavybės įgijimo būdu (kaip kad įtvirtinta dabartinio CK 4.68 straipsnyje iš esmės nurodant, jog įgyjamą senatimi negalima įgyti daiktų, kurie yra registruoti kito privataus asmens ar valstybės vardu), tačiau labiau priminė pardavėjo pareigą garantuoti, jog jo parduodamas daiktas niekam nepriklauso ir niekas jo iš pirkėjo neatims. Pardavėjas iš esmės daikto (kilnojamojo arba nekilnojamojo) pirkėjui 2 arba 3 metus turėjo pareigą užtikrinti, jog niekas neturi daugiau daiktinių teisių į daiktą, negu pirkėjas. Atitinkamai jeigu atsiradavo tikrasis daikto savininkas ir išsireikalavė daiktą iš trečiojo asmens (pirkėjo), tai pirkėjas turėjo teisę reikšti pardavėjui *actio auctoritatis* ieškinį teisme. Tačiau jeigu, nors daiktas ir prieš tai nepriklausė pačiam šio pardavėjui daikto perleidimo kitam asmeniui momentu, nuo daikto perdavimo praėjo 2 (kilnojamųjų daiktų atžvilgiu) arba 3 (nekilnojamųjų daiktų atžvilgiu) metai, pardavėjo pareiga garantuoti daikto nepriklausomumą baigdavosi, kadangi pirkėjas įgydavo šį daiktą įgyjamasis senaties būdu. Kitas įdomus aspektas, liečiantis įgyjamą senatį bei įtvirtintas toje pačioje lentelėje – vyro teisė „įgyti“ moterį savo valdžion įgyjamasis senaties būdu. Toje pačioje lentelėje įtvirtinama, jog: „XII lentelių įstatymuose buvo nustatyta, kad jeigu kuri [moteris] nenori tuo būdu, tai yra usus, patekti vyro valdžion, ji kasmet tris naktis iš eilės tenebūna [vyro namuose] ir tuo būdu tenutraukia kiekvienų metų usus [= įgyjamasis senaties termino eigą].“ Paminėtina, jog romėnų teisėje, kuri buvo grindžiama patriarchalinės visuomenės pagrindais, įgyjamoji senatis buvo naudojama ir vyro valdžiai moters atžvilgiu įgyti – jeigu moteris vyro namuose nepertraukiamai išbūdavo vienerius metus, šis atitinkamai įgydavo valdžią jos atžvilgiu. Tačiau nurodytoje lentelėje įtvirtinta galimybė moteriai išvengti tokių pasekmių – tereikėdavo 3 naktis praleisti kitur, ne vyro namuose, ir šis negalėdavo pasinaudoti daiktinės teisės institutu (įgyjamą senatimi) tam, kad įtrauktų moterį savo valdžion (Vėlyvis, Jonaitis, 2007, p. 65-68). Kitose lentelėse taip pat paminima įgyjamoji senatis, tačiau siauresniais aspektais. Pavyzdžiui, įtvirtinami apribojimai daiktams, kurie negali būti įgyjami *usucapio* pagrindu. VII lentelėje nurodoma, jog negalima įgyjamą senatimi įgyti daiktų, kurie yra paribio žemės penkių pėdų plote – t.y. esančių žemės sklypų ribose (*confinium*) (Vėlyvis, Jonaitis, 2007, p. 76, 78). VIII lentelėje nurodoma, jog draudžiama įgyjamą senatimi įgyti vogtus daiktus (Vėlyvis, Jonaitis, 2007, p. 90). Taip pat X lentelėje nurodoma, jog draudžiama įgyjamą senatimi įgyti nuosavybėn kapą ar vietą aplink jį, kadangi kapavietė romėnų teisės daiktų klasifikavimo pagrindu buvo išskiriamas į *res religiosae* daiktų rūšį, kuri taip pat priklausė ir *res extra commercium* – t.y. daiktams, išimtiems iš civilinės apyvartos (Vėlyvis, Jonaitis, 2007, p. 114, 116).

Kitos itin svarbios romėnų privatinės teisės palikimo dalys – klasikinio laikotarpio teisininko Gajaus veikalas „Institucijos“ bei poklasikinio laikotarpio imperatoriaus Justiniano „Digestai“ arba „Pandektos“ (corpus iuris civilis). Gajaus „Institucijose“ įgyjamosios senaties institutas reglamentuojamas jau žymiai plačiau nei prieš tai aptartuose XII lentelių įstatymuose. Gajus, aptardamas usucapio institutą, neretai remiasi ir XII lentelių įstatymuose įtvirtintomis taisyklėmis. Pavyzdžiui, jis taip pat numatė tuos pačius terminus – kilnojamiesiems daiktams įgyti reikalaujama vienerių metų valdymo, o nekilnojamiesiems (žemei ar namams) dviejų metų, numatoma ta pati taisyklė ir apie agnatų globojamas moteris (Oxford Calendar Press, 1904, p. 206). Tačiau Gajus praplečia usucapio aiškinimą, pateikdamas ir naujų taisyklių. Pavyzdžiui, Gajus teigia, jog usucapio būdu galima įgyti nuosavybę tais atvejais, kai savininkas neprižiūri daikto, mirdamas to daikto niekam nepalieka, išvyksta ilgam laikui iš šalies. Įtvirtinama ir bendra taisyklė, jog sąžiningas įgijėjas negali įgyti nuosavybės teisių usucapio būdu, jeigu daiktas buvo pavogtas arba įgytas per prievartą, nors šis to ir nežinojo. Be kita ko, Gajus taip pat nurodo, jog nevisuomet asmuo privalo manyti, jog niekas už jį neturi daugiau teisių į valdomą daiktą – išimtinais atvejais gali būti ir tokių situacijų, kai asmuo žino, jog daiktas jam nepriklauso, tačiau galimybės šį įgyti savo nuosavybės usucapio būdu nepraranda. Pavyzdžiui, tais atvejais, kai įpėdinis nepriima savo palikimo, usucapio būdu galima įgyti šią palikimo dalį – tokį nuosavybės įgijimo būdą Gajus vadina kvazi-nuosavybės teise (Oxford Calendar Press, 1904, p. 207). Atsižvelgiant į tokį aiškinimą, matyti, jog toks reguliavimas įtvirtintas matomai siekiant išspręsti daiktų neapibrėžtumo klausimą, nepaliekant daiktų be priežiūros, užtikrinant kiekvieno daikto savininko egzistavimą.

Tuo tarpu Justiniano „Digestuose“ įgyjamosios senaties institutas dar labiau praplečiamas. Justiniano valdymo laikais Romos pilietybė jau buvo žymiai lengviau prieinama visiems imperijos gyventojams – taip buvo praplėstas asmenų, galinčių įgyti nuosavybės teises usucapio būdu, ratas. Kone svarbiausias aspektas yra tas, jog Justinianas pateikia ne tik pačio instituto aiškinimą, tačiau nurodo ir konkrečias sąlygas: *res habilis*, *titulus*, *fides*, *possessio*, *tempus*. *Res habilis* sąlyga apibrėžė jau prieš tai minėtuosius aspektus, jog negalima įgyti nuosavybės teisės į vogtus daiktus, į daiktus, kurie buvo užvaldyti per prievartą, taip pat priklausančius valstybės išdui ir Bažnyčiai. *Titulus* bruožas reiškė valdymo teisėtumą (pavyzdžiui, daiktas įgytas konkretaus sandorio pagrindu). *Fides* apibūdino valdytojo gerą valią, kuri buvo privaloma bent jau užvaldant daiktą. Ketvirtoji sąlyga – *possessio*, kuri reiškė, jog privaloma, kad daikto valdytojas turėtų tiek jau prieš tai aptartąjį *corpus* (faktiškai valdytų daiktą), tiek *animus* (valią jį pasilikti). Į *possessio* sąlygą įėjo ir reikalavimas, jog valdymas būtų vientisas – jeigu valdant daiktą buvo daroma pertrauka, terminas pradedamas skaičiuoti iš naujo. Paskutinioji sąlyga – *tempus*. Ši sąlyga reiškė atitinkamą laikotarpį, kurį buvo privaloma daiktą valdyti – Justinianas prailgino tiek XII lentelių, tiek Gajaus numatytus terminus įtvirtindamas, jog nuosavybės teisė į žemą gali atsirasti

išvaldžius ją 10 arba 20 metų (priklausomai nuo to, ar daikto valdytojas buvo inter praesentes ar inter absentes), o į kilnojamąjį daiktą išvaldžius jį 3 metus (Nekrošius I. et al., 1999, p. 131-132).

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, matyti, jog įgyjamosios senaties turinys kito bėgant laikui. Ryškiausiai šį pokytį atspindi ikiklasikinio, klasikinio ir poklasikinio laikotarpių šaltiniai. Ikiklasikiniame laikotarpyje pasirodžiusiuose XII lentelių įstatymuose įgyjamoji senatis suvokta pakankamai abstrakčiai, ją siejant tik su pardavėjo garantija užtikrinti daikto nepriklausomumą kitiems asmenims, klasikinio laikotarpio teisininkas Gajus šią nuomonę išplėtė – jo aiškinimuose matyti siekis ne tik užtikrinti daikto perdavimo kitiems asmenims teisėtumą, tačiau taip pat ir stabilumą civilinėje apyvar-toje, t.y. kiekvieno daikto priklausymą konkrečiam asmeniui. Galų gale, poklasikiniame laikotarpyje pasirodęs corpus iuris civilis susistemino atitinkamas įgyjamosios senaties nuostatas ir įtvirtino konkrečias penkias sąlygas, kurios buvo privalomos norint įgyti daiktą įgyjamosios senaties būdu – jų atsiradimas taip pat rodo ne tik daikto pardavėjo reikalingumą užtikrinti, jog daiktas yra nepriklausomas, tačiau taip pat ir siekį suteikti galimybę piliečiams, egzistuojant šioms penkioms sąlygoms, tiesiog įtraukti daiktą savo nuosavybėn, nebūtinai esant konkrečiam pirkimo sandoriui.

2. Įgyjamosios senaties instituto raida Lietuvoje

Istorinis laikotarpis – viena pagrindinių sudedamųjų, skatinančių valstybės ekonominę ir socialinę raidą, o kartkartėmis ir šių nuosmukį. Lietuvoje, kaip ir kitose pasaulio valstybėse, nuo pat jos susikūrimo laikų, t.y. baltų genčių, peraugusių į kuni-gaikštystes, o vėliau ir atskirą nepriklausomą respubliką – atitinkamai keitėsi ir šalies teisinio reguliavimo institutų sampratos, jų skaičius ir taikymo sąlygos, kurios neretu atveju priklauso ar buvo paveiktos tuometinio geopolitinio pasaulio susiklosčiusios situacijos. Sovietų okupacinis laikotarpis Lietuvos teisės mokslui buvo ypač reikš-mingas, kadangi kartu su savo totalitariniu režimu įnešė neretai radikaliai skirtingas idėjas nuo prieš tai demokratijos pamatais puoselėtų teisės normų, drastiškai pakei-tusias iki tol galiojusį reglamentavimą.

2.1. Įgyjamosios senaties institutas LDK ir kituose Lietuvos teisės istoriniuose laikotarpiuose

Civilinės teisės bei jos institutų reglamentavimas Lietuvos valstybėje beveik visu jos gyvavimo, esant įvairiuose politiniuose sudėtyse ir dariniuose, laikotarpiu buvo pakankamai padrikas, priklausomai nuo galiojimo teritorijos įvairus ir dažnu atveju paveiktas toje teritorijoje viešpatavusių užgrobėjų teisės reguliavimu ir jų teisės šalti-nių. Nepaisant to, pastebimas įgyjamosios senaties instituto gyvavimas ir šio išlikimas besikeičiant Lietuvos valdymui bei teisei sistemai.

Igyjamosios senaties atžvilgiu istorine prasme ypač svarbus yra Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpis, o tiksliau 1588 m. trečiojo Lietuvos Statuto (toliau - Trečiasis Statutas) kaip teisės šaltinio turinys, jo parengimas. Reikšmingas jis yra todėl, kad šis buvo rengtas ir priimtas jau esant 1569 m. sudarytai Liublino unijai, kas be abejonės galėjo įtakoti Statuto turinį, jame numatomą reguliavimą. Vis dėlto Lietuvos teisės istorijos šaltiniuose pabrėžiama, jog statuto rengimo (arba kaip jį buvo vadinama taisymo, kadangi Trečiasis Lietuvos statutas buvo parengiamas taisant ir pildant 1566 m. Antrąjį Lietuvos Statutą) komisijos sudėtyje nebuvo nė vieno lenko, o pagrindiniais jo autoriais buvo LDK didikai, romėnų teisės žinių besisėmę Europos universitetuose, kas, be kita ko, lėmė ir Statuto raidę bei rodė, kad Lietuva siekė ir po unijos sudarymo išlikti savarankiška valstybe, turinčia individualią, nuosavą teisės sistemą, teisinį reguliavimą ir apskritai savo teisę (Andriulis, et al., 2002, p. 120). Nors įgyjamoji senatis buvo įtvirtinta jau Pirmajame Statute, vis dėlto šis numatė apribotą šio instituto įgyvendinimą, kadangi įgyjamąją senatimi (tuo metu vadinama „išsisenėjimo“ institutu) nekilnojamąjį turtą galėjo įgyti tik bajorai dešimt metų valdę turtą (Avižonis, 1978, p. 58). Vis dėlto, plačiausiuoju teisės atžvilgiu yra laikomas, kaip jau buvo minėta, trečiasis Lietuvos Statutas, kuriame, be kita ko, buvo taip pat reglamentuotas įgyjamosios senaties institutas. Statuto trečiojo skyriaus XLV straipsnyje visų pirma įvedamas dešimties metų žemės senaties kriterijus bei nurodoma, kad jeigu daikto savininkas dešimties metų laikotarpi nesinaudotų, neišlaikytų bei „viešai neprimintų“ apie jo nuosavybės teisę į minėtą daiktą, tai jis praranda šias savo teises, o jas įgyja daikto „laikytojas“ arba, kitaip tariant, faktinis daikto valdytojas. Straipsnyje taip pat paminėta, kad asmenys, esantys svetimoje žemėje, turtą gali įgyti dešimties metų nepertraukiamu valdymu (Machovenko, et al, 2022). Nors įtvirtinti leidimą įgyti nuosavybės teisę į svetimą žemę yra paradoksalu, vis dėlto tokios, jau XVI amžiuje įtvirtintos, nuostatos leidžia teigti, kad to meto teisėkūrininkai įgyjamosios senaties institutą laikė pakankamai legitimiu, pagrįstu ir protingu, dėl ko ir buvo preziumuojama jo taikymo galimybė ne tik valstybės teritorijoje, bet ir už jos ribų.

Besikeičiant istoriniams laikotarpiams inkorporavus Lietuvą į Rusijos imperijos sudėtį 1795 m., nors pabrėžtina, kad ne iš karto ir ne visoje Lietuvoje, įsigalioji pradėjo ir su imperija atėjusi teisė, vis dėlto, visų pirma buvo keičiama viešoji LDK teisė (Jegelevičius, 2008, p. 128–131), o privatinė teisė, tiksliau Trečiojo Lietuvos statuto nuostatos, iki 1840 m. rusų valdžios buvo toleruojama kas lėmė pakankamai sudėtingą valstybės teisinę sistemą (Machovenko, 2020/2021). Užnemunės Lietuvoje, Klaipėdos krašte, prijungus šią prie Rusijos imperijos po 1812 m. Prancūzijos – Rusijos karo, galiojo 1808 m. įvestas 1804 m. Prancūzijos Civilinis (dar kitaip vadinamas Napoleono) kodeksas, kurio turinio pagrindu buvo įtvirtintos privatinės nuosavybės bei sutarties laisvės nuostatos. Jis taip pat numatė ir įgyjamosios senaties institutą, o tiksliau jo trečiojoje knygoje pavadinimu „Apie įvairius nuosavybės teisės įgijimo būdus“ numatyta, kad kiekvienas valstietis turėjo teisę apsigyventi [...] ten, kur pano-

rės iš anksto apie tai pranešęs” (Andriulis., et.al., 2002, p. 295.) Tokia nuostata leidžia preziumuoti įgyjamąsias senaties institutą ir Prancūzijos Civiliniame kodekse, viename iš plačiausiai ir tiksliausiai civilinę teisę kodifikuojančių to meto teisės šaltinių. Tuo tarpu Pabaltijo gubernijose (šiandienos Estijoje bei Latvijoje, dalyje Palangos valsčiaus bei Zarasų apskrityje) galiojo Pabaltijo gubernijų vietos įstatymų sąvadas, kurio trečioji dalis pavadinta „Civiliniais įstatymais“, išdėstymu buvo panaši į likusioje Lietuvos teritorijoje galiojusį Rusijos imperijos įstatymų sąvadą. (Maksimaitis, Vansevicius, 1997, p. 190). Vis dėlto, teigiama, kad Pabaltijos Civiliniam įstatymams įtakos turėjo romėnų teisė, kanonų teisė, 1804 m. Prancūzijos Civilinis kodeksas, paprotinė teisė. Kalbant apie pagrindinį tuo meto teisės šaltinį – Rusijos imperijos įstatymų sąvadą, pabrėžtina yra jo X tomo 1 dalis, pavadinta „Civiliniai įstatymai“. Lietuvoje galiojo vadinamas Civilinių įstatymų sąvadas. Pastarajame buvo numatytas įsisenėjimo, pagal reikšmę atitinkančio įgyjamąją senatį, institutas, o tiksliau, minėtojo Rusijos imperijos įstatymų sąvado dešimto tomo pirmosios dalies 533 straipsnyje, reglamentuojančiame, kad norėdamas tapti turto savininku per įsisenėjimą, asmuo privalo valdyti turtą ne mažiau kaip dešimt metų be ginčo, kas atitinka šiuolaikinę sąlygą daiktą valdyti kaip savą, ir be pertraukos, kitaip tariant – nepertraukiamai. Svarbu pažymėti, kad minėtame straipsnyje numatytas dar vienas, nūdienos įgyjamąsias senaties vienas iš reikalavimų – tai sąlyga, kad įgyjamąją senatimi nuosavybės teisę gali įgyti išimtinai tas asmuo, kuris nėra to daikto savininkas, taip ir sąvado įsisenėjimą reglamentuojančiame straipsnyje numatyta, kad nuosavybės teisę į daiktą per įsisenėjimą gali įgyti tik savarankiškas žemės valdytojas, bet ne tos žemės savininkas (Vitkevičius., et.al., 1998, p. 294-295).

Taigi, iš anksčiau minėtos istorinės literatūros matosi įgyjamąsios senaties raida, jos ištekliai bei iš esmės pagrindžiama šio instituto svarba valstybėje. Nuo pat Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pirmojo Statuto ligi Lietuvai būnant Rusijos imperijos sudėtyje galiojo įgyjamąją senatį įtvirtinę įstatymai. Tai neabejotinai leidžia konstatuoti šio instituto esminę vietą karo, permainingų ir kitų neramumų metu siekiant valstybėje atkurti civilinę apyvartą, sukurti galimybes piliečiams įgyvendinti nuosavybės teises, kurti valstybės ekonominę plotmę.

2.2. Įgyjamąsios senaties institutas sovietinės okupacijos laikotarpiu

1946 m. Lietuvoje prasidėjus intensyviai komunistinės krašto sistemos kūrimui iš esmės buvo panaikintas, nuo pat III – ojo Statuto laikų, taigi kone 500 metų egzistavęs, įgyjamąsios senaties institutas. Tokį pakeitimą lėmė, be kita ko, esmingas nuosavybės teisės sampratos ir jos reguliavimo nuostatų iškreipimas per sovietinės totalitarinės ideologijos prizmę. Pačiame, nuo 1946 m. iki 1994 m. galiojusiam, Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos įstatyme dėl RSFSR civilinio kodekso patvirtinimo (rus. Закон Российской советской федеративной социалистической

республики об утверждении гражданского кодекса РСФСР) (toliau – RSFSR civilinis kodeksas ir RSFSR CK) nuosavybės teisė įtvirtinta antrame skyriuje atitinkamai pavadintame „Nuosavybės teisė“, kuriame pateiktos privačios ir valstybės nuosavybės sąvokos. Pagal RSFSR CK 94 bei 95 straipsnius numatoma, kad valstybė yra vienintelė turto, į kurią įeina jos teritorijos žemės bei jai priklausantys vandenys, miškai, gamyklos ir fabrikai, kasyklos, elektros jėgainės, geležinkelio, vandens, oro transportas bei automobiliai, bankai, telekomunikacinių ryšių tiekėjai, žemės ūkio, prekybos, komunalinių ir kitų paslaugų teikimo įmonės bei valstybinis gyvenamasis fondas, suteikiantis gyvenamąsias patalpas miestelių bei kaimų gyventojams ir kitas turtas, savininkė. Būtent toks valstybei priklausančios nuosavybės sąrašas parodo tuometines minimos valstybės komunistines pažiūras, grįstas planinės ekonomikos ir nacionalizacijos principų viršenybe. Šiuo atveju pabrėžtinai ir RSFSR CK 105 straipsnyje įtvirtintas baigtinis sąrašas turto, kuris nuosavybės teise galėjo priklausyti federacijos piliečiui. Jame numatyta, kad asmeniui priklauso jo uždirbtas pelnas, gyvenamasis namas bei jo ūkis ir namų apyvokos daiktai (SSRS justicijos ministerija, 1972, p. 29 - 43). Svarbu pažymėti, kad minėtame straipsnyje tiesiogiai nurodoma, kad draudžiamas asmens privačios nuosavybės naudojimas bet kokioms tiesiogiai su darbu nesusijusioms pajamoms gauti. Iš pateikiamos nuostatos matyti, kad asmens nuosavybės, naudojimosi bei disponavimo ja teisės buvo drastiškai apribotos. Toks nuosavybės teisių į daiktą įgijimas, kuris nėra pagrįstas asmens darbu, kokį numato įgyjamosios senaties institutas, būtų laikomas kito asmens turto pasisavinimu ar užgrobimu, kas iš esmės prieštarautų pagrindinėms socialistinės ideologijos vertybėms ir komunistinei dorovingumo sampratai.

Kalbant apie sovietizacijos laikotarpio įtaką ir palikimą, vertinant jį per įgyjamosios senaties instituto reguliavimo prizmę, nūdienos Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK, Civilinis kodeksas, Kodeksas) pabrėžtina yra šešeimininkio daikto samprata. RSFSR civilinio kodekso 143 straipsnis, kalbantis apie šešeimininkių daiktų sąvoką bei teisių į juos reglamentavimą tiksliai atitinka šiandien Lietuvos Respublikoje galiojančio civilinio kodekso 4.58 straipsnį. Atitinkamai šie numato, kad šešeimininkis daiktas teismo sprendimu, priimtu pagal valstybės arba savivaldybės institucijos pareiškimą, kuris paduodamas suėjus vieneriems metams po daikto įtraukimo į apskaitą, perduodamas išimtinai valstybei. Santykyje su įgyjamąją senatimi ši nuostata reikšminga tuo, kad sovietinėje teisinėje literatūroje įgyjamosios senaties šalininkai teigė, kad šio instituto nebuvimas sovietinėje civilinėje teisėje sukelia neapibrėžtumą (Вильнянский., 1960, p. 124). Tokią nuostatą numatė ir senovės romėnų teisininkai, kurie, kaip jau buvo aptarta, įgyjamąją senatį aiškino kaip įrankį, be paskirties stovinčius, apleistus statinius ar kitokį neprižiūrimą turtą gražinti į civilinę apyvartą. Taigi, toks nuosavybės teisės į šešeimininkius daiktus įgijimo reguliavimas, kaip sovietmečio ir tarybinių laikų antspaudas užsilikęs ir nūdienos Lietuvos civiliniame kodekse, iš esmės paneigia pirmąjį šiam institutui numatytą tikslą, jo paskirtį.

Igyjamosios senaties instituto reglamentavimas bėgant laikui kito. Atsiradęs jau LDK laikotarpiu, šis savo kelią teisinėje sistemoje pradėjo dar nuo Lietuvos Statutų. Be abejonės, kintant tuometinei istorinei realybei, tvyrant neramumų įtampai, teisinis reguliavimas atitinkamai keitėsi – praėjęs nemažas laiko tarpas, kuomet Lietuvoje galiojo užsienio valstybių teisės aktai, įskaitant ir igyjamosios senaties reglamentavimą. Vėliau igyjamoji senatis buvo įtvirtinta tarpukario Lietuvos galiojusiuose įstatymuose, o po SSRS okupacijos apskritai išnyko. Galų gale išsivadavimas iš sovietinės okupacijos bei nepriklausomybės atkūrimas darė įtaką dabartinio Civilinio kodekso sukūrimui bei igyjamosios senaties reglamentavimui, numatytam IV-oje šio knygoje.

3. Igyjamosios senaties dabartinis reguliavimas

3.1. Valdymas kaip igyjamosios senaties prielaida

Kiekvienas jau egzistuojantis ar ateityje planuojamas įtvirtinti teisės institutas yra skirtas sureguliuoti tam tikrus visuomeninius teisinius santykius valstybėje. Teisinis institutas gimsta su jam iš anksto numatyta paskirtimi – tai įrankis, kuriuo naudojama siekiant įgyvendinti konkretų tikslą, užtikrinti socialinį, ekonominį ir kitokį įvairialypį valstybės piliečių gerbūvį. Atsižvelgiant į tai, jog kiekviena teisės norma yra sukuriama tam tikriems visuomeniniams teisiniams santykiams sureguliuoti, konkrečiai taisyklei nustatyti ar tikslui pasiekti, matome, jog jau iš romėnų privatinės teisės į šiuolaikinę teisę persikėlusio igyjamosios senaties instituto tikslas buvo panaikinti neapibrėžtumą civilinėje apyvartoje, užtikrinti, jog kiekvienas daiktas turėtų savo šeimnininką. Lietuvos valstybės teisėje minėtas institutas įtvirtintas 2001 metų liepos 1 dieną įsigaliojusiame ir šiuo metu galiojančiame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, kuris savyje talpina ne tik senovės romėnų teisėkūrininkų nuosavybės teisės įgijimo reguliavimo idėjas, bet ir kitų istorinių laikotarpių, paveikusių Lietuvos teisės sistemą, turinį.

Igyjamosios senaties institutas bei jo reguliavimas, kaip jau buvo minėta, yra įtvirtintas CK ketvirtojoje knygoje (4.68 – 4.71 straipsniuose). Nors kodeksas tiesiogiai pateikia šio instituto sampratą, taikymo sąlygas, vis dėlto, vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT ir Kasacinis teismas) suformuota praktika matyti, kad Lietuvos teismai šio nuosavybės teisės įgijimo būdo reguliavimą aiškina plečiančiai ir nustato papildomas instituto įgyvendinimo sąlygas. Taigi, kad suprastume igyjamosios senaties kompleksiskumą, būtina aptarti šių itin svarbių ir retsykliais vienas nuo kito nutolusių šaltinių (CK ir LAT praktikos) igyjamosios senaties interpretavimą. Pradedant nuo Civilinio kodekso, jo 4.68 straipsnyje nurodoma, kokie asmenys ir kaip gali įgyvendinti savo teises pasinaudoję šiuo institutu, nusako kriterijus įgyvendinti bei apskritai apibrėžia igyjamosios senaties instituto tikslą. Šiuo aspektu pasisakę Lietuvos teisės doktrinos kūrėjai šio instituto apibrėžimą pateikia panašų,

todėl reziumuojant galėtume teigti, kad įgyjamoji senatis – tai vienas iš nuosavybės teisės įgijimo būdų, kai nenutrūkstamai, įstatyme numatytą laiką daiktą valdęs asmuo tampa teisėtu daikto savininku. Vis dėlto, svarbu pabrėžti, kad Lietuvos teismų praktika bei teisės doktrina suponuoja, kad aiškinant įgyjamąją senatį visų pirma būtina pradėti nuo jos realizavimo pamato ir pagrindinio elemento – valdymo.

Daikto valdymas yra esminė sąlyga įgyvendinant įgyjamosios senaties institutą, kurios nesilaikymas iš esmės panaikina galimybę įgyti nuosavybės teisę į atitinkamą turtą. Valdymas atitinkamai apibūdinamas CK 4.22 straipsnyje, kuriame nustatyti du šios teisės įgyvendinimo kriterijai: pirmasis – faktinis daikto turėjimas turint tikslą jį valdyti kaip savą, kas reiškia, kad asmuo daiktą valdo nebūdamas daikto savininku, ir antrasis – daikto valdytojas turi būti įsitikinęs, kad niekas neturi už jį daugiau teisių į daiktą, kurį jis pradeda valdyti (Jonaitis, 2014, p. 123). Pastarasis kriterijus taip pat įvardijamas kaip teisėtas valdymas, įtvirtintas CK 4.26 straipsnyje, kadangi neteisėtai užvaldžius daiktą, tai yra žinant, kad tas daiktas turi kitą teisėtą valdytoją ar savininką, valdymas nebelaikomas savarankiška daiktine teise. Minėto straipsnio antroje dalyje taip pat nustatyta, kad ne kiekvienas valdymas yra laikomas savarankiška daiktine teise, o tik toks faktinis valdymas, kuriam būdingas subjektyvusis elementas – valdytojo siekis valdyti daiktą kaip savą. Toks kriterijus atitinka valios ryšį su daiktu (lot. *animus possidendi*) numatytą ir prieš tai aptartame romėniškame šios teisės reglamentavime. Pabrėžtina ir tai, kad CK 4.23 įtvirtina daikto valdytojo sąžiningumo ir valdymo teisėtumo prezumpciją, taigi iki kol neįrodomas daikto valdytojo nesąžiningumas, daikto valdymas laikomas teisėtu. Kadangi įgyjamosios senaties esmė, kaip jau išsiaiškinome, yra nuosavybės į daiktą įgijimas nepertraukiamai jį valdant, naudojantis ir realizuojant šį institutą privaloma vadovautis ir valdymui taikomomis įgyvendinimo sąlygomis. Svarbu paminėti, kad pagal CK 4.25 straipsnį valdymas gali atsirasti ne tik fiziškai užvaldant daiktą, bet ir perimant valdymą iš kito asmens pagal susitarimą arba paveldint valdymą, kas reikštų, kad, pavyzdžiui, nutrūkus valdymui dėl asmens mirties jo atitinkamas valdymo teises perimtų jo įpėdiniai ar teisėti paveldėtojai. Atitinkamai ir įgyjamoji senatis, kuri grindžiama būtent valdymu, yra paveldima – ribojimų įpėdiniais tęsti įgyjamąją senatimi skaičiuojamą terminą įstatyme nėra numatyta (LAT 2018 m. balandžio 27 d. nutartis c.b. Nr. e3K-3-189-701/2018). Be kita ko, šiuo atveju aktualus nuosavybės teisių įgijimo skirstymas į pirminius ir išvestinius būdus. Pirminiai – tai daikto užvaldymas vienašaliais veiksmais, kai daiktas užvaldomas be ankstesnio valdytojo valios – kai užvaldomas bešeimininkis turtas arba kai daiktas užvaldomas prievarta: atimamas, pavagiamas. Prie išvestinių priskiriami tokie valdymo įgijimo pagrindai, kai valdymas įgyjamas iš asmens, jau valdančio daiktą, bet dar neįgijusio nuosavybės teisės (Jonaitis, 2014, p. 148). Vadovaujantis tokiu valdymo skirstymu galėtume teigti, kad įgyjamoji senatis priskiriama prie pirminių nuosavybės teisės įgijimo pagrindų, kadangi teisėtas valdytojas, kaip jau išsiaiškinome, būtų laikomas toks asmuo, kuris daiktą valdytų įsitikinęs, kad daugiau niekas neturi daugiau teisių į daiktą nei jis pats, taigi, valdytų daiktą kaip

savą. Toks valdymas būtų neįmanomas esant išreikštai daikto savininko valiai perduoti valdymą kitam. Kalbant apie valdymo teisėtumą svarbus yra ir dar vienas aspektas – tai daikto valdymo atsiradimo momentas. Svarbu valdymo teisės atsiradimo momentą nustatyti todėl, kad būtent nuo užvaldymo pradedamas skaičiuoti įgyjamosios senaties terminas. CK 4.68 straipsnyje reglamentuojančiame įgyjamąją senatį nustatyta, kad nuosavybės teisė į nekilnojamąjį daiktą įgyjama jį nepertraukiamai (nebent, kaip jau aptarėme, daiktas paveldėjimo būdu pereitų iš mirusiojo valdytojo) valdžius trejus metus, o nekilnojamąjį daiktą – ne mažiau kaip dešimt metų. Vertinant pastarąjį reikalavimą atkreiptinas dėmesys į CK nustatytas specialias taisykles nekilnojamajam turtui užvaldyti. Teismų praktikos pagalba jau kurį laiką ištaisyta įstatymo leidėjo vis nepakeičiama CK 4.27 straipsnio 2 dalies norma, sakanti, jog nekilnojamųjų daiktų valdymas atsiranda nuo valdymo įregistravimo viešame registre momento, kurioje registracijos nebuvimas prilyginamas vienos iš valdymo sąlygų – atvirumo nebuvimui. Šiuo metu LAT praktika pasuko kita linkme, numatydama, jog registracija atlieka išviešinimo, bet ne teisių sukūrimo funkciją, tad atitinkamai ir įgyjamosios senaties atveju valdymo atsiradimas neturi būti siejamas vien su jo teisiniu įregistravimu (LAT 2011 m. vasario 21 d. nutartis c.b. Nr. 3K-7-67/2011). Toks reguliavimas iš esmės patvirtina ir teisės doktrinoje vystomą nuomonę, kad yra galimybė kreiptis į teismą dėl valdymo fakto pripažinimo kitais nei aukščiau mūsų aptartais pagrindais, o tiksliau remiantis CPK 526 – 529 straipsniais, kai valdymas nėra įregistruotas nekilnojamojo turto registre, tačiau įregistruotas turto savininkas (Nekrošius, 2004, p. 15).

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, matyti, jog valdymas – įgyjamosios senaties pamatas. Valdymui taikomos IV knygos normos turėtų būti taikomos kartu su normomis, reglamentuojančiomis įgyjamąją senatį – valdytojo sąžiningumo prezumpcija, teisėtumo, atvirumo, nepertraukiamumo reikalavimai ir kita. Tačiau akivaizdu, jog įgyjamosios senaties atveju numatant ir taip ganėtinai ilgą laiką tarpą nuosavybei įgyti, atsižvelgiant į šio instituto tikslus, tam tikros valdymą reglamentuojančios teisės normos privalo būti liberališkesnės įgyjamosios senaties situacijai susiklostyti: valdymo atvirumas neturėtų būti siejamas išimtinai vien tik su šio teisine registracija, o nepertraukiamumo faktorius neturėtų būti laikomas išimtinė asmenine valdytojo teise (valdymą galima paveldėti).

3.2. Faktinis įgyjamosios senaties pasireiškimas praktikoje

Analizuojant pagrindinį įgyjamosios senaties elementą – valdymą, išsigrynina ir kitos šio instituto pritaikymo sąlygos ir reikalavimai, nors panašu, kad jie visi išplaukia iš to paties pagrindo, vis dėlto neginčytinas yra jų tikslaus apibrėžimo ir taikymo ypatumų išaiškinimo reikalingumas. Akivaizdu, kad nepaisant eksplicitiškai įtvirtinto reguliavimo Civiliniame kodekse, realus įgyjamosios senaties įgyvendinimas ir jį reguliuojančių nuostatų pritaikymas tikrovėje neretu atveju gali skirtis – realizavimo reikalavimai, priklausomai nuo ekonominės, socialinės ir, mūsų atveju, neretai isto-

rinės valstybės raidos įtakos, gali būti išplečiami ar, atvirkščiai, siaurinami. Vertinant kiekvienos iš įgyjamosios senaties įgyvendinimo sąlygos išaiškinimą Kasacinio teismo praktikoje išgryninamas faktinis šio instituto realizavimas.

Galimybė įgyti nuosavybės teisę įgyjamąją senatimi taikoma tik esant atitinkamų, įstatyme numatytų sąlygų visetui. Pradedant nuo CK 4.68 straipsnio iki CK 4.70 straipsnio įstatymų leidėjas numato kriterijus, kuriais vadovaujantis fizinis ar juridinis asmuo gali pasinaudoti įgyjamosios senaties institutu kaip priemone nuosavybės teisei į atitinkamą turtą įgyti. Visų pirma, CK 4.68 straipsnis įtvirtina, kad nuosavybės teisę į daiktą įgyjamąją senatimi gali įgyti tik toks asmuo, kuris sąžiningai, teisėtai, atvirai, nepertraukiamai ir kaip savą valdė minėtą turtą. Sąžiningo įgijėjo samprata įtvirtinta CK 4.70 straipsnyje, pagal kurią asmuo užvaldydamas daiktą turėjo būti įsitikinęs, kad niekas daugiau už jį teisių į užvaldomą daiktą neturi. Kasacinio teismo praktikoje aiškinama, kad ši nuostata reiškia, kad įgijėjas turi žinoti teisėtą pagrindą įgyti daikto valdymą, kuris jam suteiktų daugiau teisių į daiktą nei kitiems asmenims (LAT 2021 m. kovo 30 d. nutartis c.b. Nr. e3K-3-73-403/2021). Kadangi jau anksčiau buvo minėta, kalbant apie valdymo reikšmę įgyjamosios senaties įgyvendinimo procese, kokia yra teisėtumo sąlygos esmė, pažymėtina tik teismų praktikoje formuojama nuostata, kad teisėtumas vertinamas pagal tai, ar asmens valdymo įgijimas yra tapatus kuriam nors iš CK 4.47 straipsnyje numatytiems nuosavybės teisės įgijimo pagrindams, kas iš esmės reiškia, kad teisėtas valdymas turi atsirasti tais pačiais pagrindais kaip ir nuosavybės teisė, tačiau dėl tam tikrų priešasčių nuosavybės teisė neatsirado (LAT 2018 m. gegužės 10 d. nutartis c.b. Nr. e3K-3-207-219/2018). Vis dėlto, svarbu pažymėti ir CK 4.69 straipsnyje numatytą draudimą įgyjamąją senatimi daiktą įgyti slaptai ar per prievartą ir šis aspektas būtų taip pat vertinamas nagrinėjant asmens daikto valdymo teisėtumo klausimą. Kalbant apie atvirumo kriterijų, kuris įtvirtintas jau minėtame 4.68 straipsnyje, Kasacinio teismo praktikoje jis aiškinamas, kaip nesislapstymas valdant daiktą kaip savą. Tokia valdymo viešumo sąlyga skirta tam, kad daikto savininkas, jeigu toks yra, galėtų įgyvendinti savo teises į daiktą, pavyzdžiui pareiškiant ieškinį dėl neteisėto valdymo (LAT 2015 m. vasario 27 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-103-219/2015). Aptariant valdymą, kaip prielaidą įgyjamajai senačiai atsirasti, minėta, jog įgyjamosios senaties atveju valdymo atvirumo sąlyga nėra siejama su teisine valdymo registracija. Vertinant nepertraukiamumo sąlygą, plačiau aiškinamą CK 4.71 straipsnyje, reikėtų taip pat referuoti į CK 4.33 straipsnio pirmą bei antrą dalis, kuriose numatoma, kad valdymas baigiasi, kai valdytojas praranda galimybę paveikti daiktą pagal savo valią ir nesiima jokių priemonių, kad tą galimybę susigrąžintų. Kasacinis teismas šį aspektą aiškina taip, kad nebūtina nepertraukiamai daiktą valdyti pagal jo paskirtį, o tik taip, kad būtų aišku, kad asmens daikto valdymas tęsiasi ir jis jo neatsisakė (LAT 2015 m. vasario 27 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-103-219/2015). Be kita ko, kartkartėmis pasitaikiusi situacija praktikoje – atvejai, kuomet valdymas prasidėjo dar galiojus minėtajam 1964 m. CK, kuris

įgyjamosios senaties apskritai nenumatė. Tokiomis aplinkybėmis asmuo gali suklusti, ar jis, buvęs daikto valdytoju dar prieš įgyjamosios senaties instituto atsiradimą, gali įgyti naujų teisės normų pagalba nuosavybę šiuo būdu, ar ne. Šiuo atveju teismai pasirinko liberalų valdymo nepertraukiamumo aiškinimą, nurodydami, jog normų nebuvimas 1964 m. CK nereiškia, jog valdymas nesukuria jokių teisinių pasekmių – anaipol, pagal CK patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 33 straipsnį, nustatyta, kad Civilinio kodekso ketvirtosios knygos V skyriaus trečiojo skirsnio normos dėl įgyjamosios senaties taikomos ir tais atvejais, kai daikto valdymas prasidėjo iki šio kodekso įsigaliojimo ir tęsiasi jam įsigaliojus (LAT 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-535/2008). Tad matyti, jog siekiant įgyvendinti įgyjamosios senaties institutą yra būtina patenkinti visus CK 4.68 straipsnyje numatytus reikalavimus.

Taigi, Civilinis kodeksas ir teismų praktika įtvirtina įgyjamosios senaties instituto realizavimui reikalingų sąlygų visumą, kurioms egzistuojant teismas gali konstatuoti, jog daiktas yra įgytas įgyjamosios senaties būdu asmens nuosavybėn. Tačiau kai kuriais atvejais pateikiant tokį platų sąlygų sąrašą instituto paskirties įgyvendinimas gali pasirodyti iš esmės beprasmiškas arba pernelyg apsunkintas.

3.3. Valstybės vaidmuo įgyvendinant įgyjamosios senaties instituto paskirtį

Konstitucijos 46 straipsnyje numatoma, jog Lietuvos ūkis yra grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva. Toks reguliavimas suponuoja privačių asmenų reikšmingą indėlį į valstybės ekonomikos plėtrą – kuriant demokratinę valstybę, pastatytą ant rinkos ekonomikos pagrindų, pagrindiniu tiek ekonominiu, tiek socialiniu atspindžiu tampa tauta. Atsižvelgiant į tai, valstybė turėtų užtikrinti tinkamą mechanizmą, kuriam esant asmenys galėtų įgyvendinti savo teises, įtvirtintas pačiame svarbiausiame mūsų teisės akte – Konstitucijoje. Tačiau retkarčiais, esant teisėkūrininkų ar netgi skirtingų režimų sankirtai, konstitucinių principų ir tikslų įsitvirtinimas valstybės teisėje tampa pakankamai apsunkintas. Tokį sunkumą liudija ir įgyjamosios senaties instituto reglamentavimas.

Vienas iš pagrindinių aspektų, keliančių daugiausia klausimų siekiant įgyti nuosavybės teisę įgyjamosios senaties būdu, yra Civiliniame kodekse numatyti reikalavimai daiktams, kurių atžvilgiu šis institutas gali būti panaudotas. CK 4.69 straipsnyje numatyti du kriterijai, kurie galutinai apriboja galimybę naudotis įgyjamąją senatimi ir įgyvendinti jos paskirtį. Pirma, nuosavybės teisė gali būti įgyjama tik į tuos daiktus, kurie gali būti privačios nuosavybės objektai. Antra, tokie daiktai negali priklausyti valstybei ar savivaldybei, ar būti įregistruoti kito asmens vardu. Nagrinėjant šių ribojimų kontekstą svarbus yra ir istorinis Lietuvos respublikos ekonominės plėtros aspektas. Kaip jau buvo aptarta, sovietmečio laikotarpiu kone visas turtas priklausė valstybei, tad po nepriklausomybės atkūrimo, norint įsilieti į vakarų valstybių rinkos

standartus, reikėjo atitinkamų pokyčių, kurie kardinaliai pakeistų situaciją. Atsižvelgiant į tai, 1990 metais Lietuvos Respublikai atgavus nepriklausomybę, vadovaujantis 1991 m. Butų privatizavimo įstatyme ir 1991 m. Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatyme nustatyta tvarka, buvo pradėtas viešosios nuosavybės perdavimas privatiems subjektams. Šiuo klausimu Kasacinis teismas yra pasakęs, jog CK 4.69 straipsnio 3 dalies imperatyvus pobūdis yra susijęs su viešojo intereso apsauga. Valstybei priklausantis turtas negali būti įgyjamas privačiomis nuosavybėmis kitaip nei specialiuoju teisės aktu nustatyta tvarka, todėl įgyjamosios senaties institutas nesudaro pagrindo viešosios nuosavybės paversti privačia nuosavybe (LAT 2011 m. vasario 8 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-41/2011, LAT 2015 m. vasario 25 d. nutartis c.b. 3K-3-55-378/2015). Toks išaiškinimas leidžia daryti prielaidą, kad egzistuoja „baigtinis sąrašas“ daiktų, kurie gali būti privačios nuosavybės teisės objektais. Taigi, galėtume teigti, kad jeigu atitinkamas objektas nebuvo privatizuotas pagal valstybės turto privatizavimo reglamentuojančius teisės aktus, tai toks turtas turi būti laikomas priklausančiu valstybei ir negali būti įgyjamas įgyjamosios senaties būdu nepriklausomai nuo to ar valstybės turtas buvo valdomas atvirai ir nepertraukiamai įstatyme numatytą laikotarpį, ar valdytojas buvo sąžiningas ir daiktą valdė kaip savą. Vis dėlto, visai priešingai – įspraudus įgyjamąją senatį į šio reikalavimo rėmus ir apribojant galimybę užvaldyti apeleistą nekilnojamąjį turtą iš esmės paneigta instituto paskirtis skatinti daikto savininką rūpintis daiktu, kartu trukdant valstybės ekonominei privačios nuosavybės plėtrai neužtikrinant visų egzistuojančių daiktų įtraukimą į civilinę apyvertą.

Kalbant apie draudimą nuosavybės teise įgyti valstybei ar savivaldybei priklausantį turtą, Kasacinis teismas pažymi, kad įstatymo leidėjo nėra nustatyta, jog nuosavybės teise įgyjamosios senaties būdu negali būti įgyjama į valstybei ar savivaldybei tik nuosavybės teise priklausančius daiktus. Vadinasi, nuosavybės teise įgyjamosios senaties būdu negali būti įgyjama į objektus, kurie valstybei ar savivaldybei priklauso ne tik nuosavybės teise, bet ir kitu teisiniu pagrindu, kurio pakanka nustatyti, kad valstybė ar savivaldybė turi plačiausias teises į objektą (LAT nutartis c. b. e3K-3-73-403/2021). Taip pat pažymėtinas LAT išaiškinimas, kad minėtame straipsnyje įtvirtintas draudimas įgyjamosios senaties būdu įgyti daiktą nuosavybės teise siejamas su jo priklausymu valstybei (ar savivaldybei), o ne su valstybės nuosavybės teisės įregistravimu, todėl nuosavybės teisės buvimo ar nebuvimo faktas gali būti įrodinėjamas nepriklausomai nuo to, ar daiktas įregistruotas valstybės vardu, ar ne. Tokį teismo išaiškinimą reikėtų vertinti kartu su CK 4.77 straipsnio 5 punktu, kuris kalba apie galimybę nuosavybės teise įgyti pasisavinant bešeimininkį daiktą bei CK 4.58 straipsnio 1 dalimi, kurioje teigiama, kad bešeimininkis daiktas nuosavybės teise gali būti perduotas tik valstybei arba savivaldybėms teismo sprendimu, o kaip jau išsiaiškinome, įgyjamąją senatimi nuosavybės teise negali būti įgyjama į valstybei ar savivaldybei priklausantį turtą, kas iš esmės grindžia šių Civilinio kodekso straipsnių paradoksalumą ir jų įgyvendinimo neįmanomumą, kadangi įgyjamąją senatimi nuosavybės teise negalima įgyti nė į bešeimininkius daik-

tus. Kasacinio teismo praktikoje taip pat nurodoma, kad nuosavybės teisės įgyjamosios senaties būdu negalima įgyti ir į valstybei ar savivaldybei priklausančius tokius daiktus, į kuriuos valstybė ar savivaldybė ilgą laiką neįgyvendina savo teisių – jais nesirūpina, jų neprižiūri, neįregistruoja savo nuosavybės teisių į daiktą viešajame registre ir kuriuos nepertraukiamai valdo privatus fizinis ar juridinis asmuo. Jeigu atitinkamas nekilnojamasis turtas buvo sukurtas kaip valstybės nuosavybės teisės objektas ir valstybės turto privatizavimą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka nebuvo privatizuotas, tai toks turtas turi būti laikomas priklausančiu valstybei nuosavybės teise ir pagal Civilinio kodekso 4.69 straipsnio 3 dalį į juos nuosavybės teisės įgyjamosios senaties būdu įgyti negalima. Galėtume teigti, kad toks teismo aiškinimas iš esmės susiaurina įgyjamosios senaties taikymo sritį, kadangi tai reikėtų, kad, pavyzdžiui, be priežiūros paliktas statinys, kuris galėtų tapti civilinės apyvartos objektu suinteresuotam asmeniui užvaldžius ir pradėjus daiktą prižiūrėti ir naudoti, valdyti ir disponuoti juo kaip savu, nėra įtraukiamas į valstybės ekonominės plėtros procesą, nepaisant to, kad ir pati valstybė savo nuosavybės teisių į tokį pastatą neįgyvendina. Tokiu būdu iš esmės pažeidžiama įgyjamosios senaties instituto reikšmė, kurią numatė ir apibrėžė senovės Romos teisės kūrėjai ir taip iš esmės pagrindžiamos sovietinių laikų jau nepriklausomos Lietuvos teisės sistemoje užsilikę šaknys, kurių, bent jau kol kas, įstatymų leidėjas išrauti nesiryžta.

Apibendrinant tai, kas aptarta, matyti, jog įgyjamoji senatis, turinti pagrįstą altruistinių ir geranorišką tikslą, visgi neturi galimybių pilnavertiškai atlikti savo uždavinių Lietuvos teisės sistemoje. Įvertinus minėtus straipsnius bei Kasacinio teismo praktikoje pateikiamus jų išaiškinimus matyti, kaip toks reguliavimas suvaržo ar netgi padaro neįmanomą įgyjamosios senaties įgyvendinimą, kadangi valstybės turimų perteklinių teisių reguliavimas nesuteikia galimybės įgyvendinti dar Konstitucijoje numatytų principinių nuostatų.

3.4. Įgyjamoji senatis – katalizatorius valstybės ekonominei ir socialinei raidai

Atsižvelgiant į įgyjamosios senaties paskirtį, įtvirtintą dar romėnų, matyti, jog įgyjamąją senatimi buvo siekta užtikrinti, jog kiekvienas daiktas turėtų savo savininką, nebūtų paliekamas be priežiūros, taip pat būtų užtikrinamas civilinės apyvartos stabilumas. Toks požiūris yra iš esmės kitoks nei šiandienos Lietuvos Respublikos teisėkūroje, kur šio instituto įgyvendinimas, kaip jau buvo minėta, yra ypač apsunkintas ir apribotas keliamų reikalavimų bei įvykdymo sąlygų gausa, o pateikiamas instituto paskirties aiškinimas atrodo paradoksalus jį vertinant kartu su įstatyme ir teismų praktikoje pateikiamu įgyjamosios senaties įgyvendinimo reglamentavimu. Tačiau nepaisant to, pertvarkius šį institutą taip, kaip jį suprato dar romėnai, be to, panaikinus perteklinius šio nuosavybės teisės įgijimo būdo suvaržymus, būtų galima pasiekti naudos tiek valstybės ekonomikai, tiek socialinės apsaugos užtikrinimui.

Kaip jau buvo minėta, įgyjamasis senaties institutas Lietuvoje užima iš esmės fiktyvaus turto įgijimo būdo poziciją, o jo įvedimas į CK po nepriklausomybės atgavimo neapsiėjo be sovietmečio nacionalizacijos atgarsių. Tokį, kokį jį numatė senovės Romos įgyjamasis senaties reglamentavimas, instituto potencialą galima būtų realizuoti tik valstybės teisėkūrininkams bei politiniams veikėjams persvarsčius pirminę instituto įtvirtinimo idėjos reikšmę ir atsižvelgus į instituto pamatininkų sukurtą reguliavimą, kurių teisėkūros ištakomis remiantis yra sudėliotas visas mūsų privatinės teisės reglamentavimas. Atitinkamai jeigu būtų persvarstyta pati instituto įgyvendinimo paskirtis, visų pirma turėtų atsiverti platesnė galimybė daiktus įgyjamąja senatimi įgyti nesiejant jų su jokiais teisinėmis registracijomis. Šiuo metu įtvirtinti ribojimai, kurie neleidžia įgyti daikto įgyjamąja senatimi tuo atveju, jeigu jis registruotas viešajame registre kito asmens vardu neatitinka realios jo paskirties – akivaizdu, jog gali susidaryti tokios situacijos, kuomet pastatas ar daiktas egzistuoja nenaudojamas, nereikalingas begalę metų, tačiau žmogus, kuris galbūt norėtų ir galėtų užsiimti, pavyzdžiui, apleistos fermos priežiūra, neturi teisės to padaryti, kadangi automatiškai tokie veiksmai neatitiks įgyjamasis senaties reikalaujamo teisėtumo sąlygos. Esant minėtiems pokyčiams, valstybė galėtų pagerinti savo išorinį įvaizdį – darytina prielaida, jog iš esmės sumažėtų nenaudojamų, apleistų, sugriuvusių pastatų, kurie šiuo metu neatlieka jokių paskirties. Toks reglamentavimas yra itin aktualus neramumų metu, kuomet, pavyzdžiui, valstybėje kilus karui, įgyjamasis senaties nuosavybės įgijimo būdas būtų puiki alternatyva valstybės greitesniems pokyčiams – apgriauti, nuniokoti pastatai, patenkantys į žmonių, turinčių tikslą juos rekonstruoti, rankas, būtų atstatomi žymiai greičiau, negu laukiant, kol į gimtąją šalį grįš iš jos pabėgęs, tačiau viešajame registre nurodytas daikto savininkas. Be abejonės, ir tokiose situacijose įgyjamoji senatis, iš pirmo žvilgsnio, ne visuomet gali būti pačiu geriausiu sprendimu – asmeniui karo metu apleidus savo gyvenamąją vietą, o vėliau į ją grįžus, šis institutas toli gražu gali neatrodyti kaip pats geriausias problemų sprendimo būdas. Tačiau tokiu atveju svarbi nepertraukiamumo sąlyga – būtinumas daiktą valdyti tam tikrą laikotarpį (Lietuvoje nekilnojamųjų daiktų atžvilgiu – 10 metų). Tokiems atvejams atitinkamai gali būti numatomos išimties – pvz. įgyjamasis senaties terminas pradedamas skaičiuoti pasibaigus nepaprastajai ar karo padėčiai ir pan. Tuomet logiška, kad net ir namo savininkas, grįžęs 10 metų nuo karo pabaigos į namus, gali nebesitikėti visko rasti taip, kaip prieš tai – toks įgyjamasis senaties įgyvendinimas šiuo atveju pravartus tiek valstybei, siekiant operatyviau pašalinti neramumų pasekmes, tiek žmogui. Be abejonės, matyti, jog visais atvejais tam tikrų taikymo problemų gali kilti, tačiau, manytina, toks šio instituto galimas panaudojimas būtų kone mažiausiai žalingiausias ir kartu tiksliausias. Atitinkamai valstybei priklausantys pastatai, žemė ar kiti daiktai galėtų būti įgyjami tuo pačiu principu. Tuo tarpu šiandieninis reguliavimas verčia suklusti, kadangi įtvirtinta išimtinė valstybės nuosavybės teisė netgi į visiškai apleistus, nereikalingus daiktus, yra vis vien neliečiama – tai tam tikru aspektu gali priversti asmenis svarstyti, ar iš tikrųjų visi asmenys, įskaitant ir valstybę,

kaip juridinį asmenį, yra lygūs, t.y. svarstyti tokio reguliavimo atitiktis Konstitucijos 29 straipsniui (konstituciniam lygiateisiškumo principui). Atitinkamai kvestionuotinas ir šešimininkių daiktų reguliavimas, kuomet situacija tampa beprasme, kai asmuo, norintis įgyti daiktą įgyjamąja senatimi savo nuosavybėn, valdo daiktą įstatymo numatytą terminą, jis niekam nepriklauso, kaip kad ir reikalauja įstatyme įtvirtintos sąlygos, tačiau šešimininkių daiktų reguliavimas numato, kad daiktą, kuris neturi šeimininko, privalu perduoti valstybei. Tad panaikinus tokius ribojimus, įgyjamoji senatis galėtų tapti ne tik deklaratyviu potencialu ar siekiamybe, numatyta įstatymo, tačiau realiai veikiančia privatinės teisės mechanizmo dalimi.

Taigi, atkreipus dėmesį į įgyjamosios senaties instituto tikslą, įtvirtintą dar romėnų, galimi reglamentavimo pakeitimai, kurių reikalingumas matomas iš esmės plika akimi – socialistinės santvarkos pėdsakai, pertekliniai ribojimai nesuteikia galimybės valstybei ir jos piliečiams pasiimti naudą, kurią šis institutas turėtų teikti. Atlikus minėtus reguliavimo pakeitimus, būtų sudaromos sąlygos valstybės teigiamiems ekonominiams, socialinės apsaugos pokyčiams.

Išvados

1. Romėnų privatinėje teisėje įgyjamoji senatis jos susiformavimo pradžioje buvo tik Romos piliečių (ius civile) dalis. XII lentelių įstatymai įgyjamąją senatį suprato pakankamai siaurai – t.y. siejo ją tik su pardavėjo garantija pirkėjui, norint užtikrinti daikto nepriklausomumą, tuo tarpu jau Gajaus „Institucijos“ atspindi dabartinį šio instituto tikslą – siekį sureguliuoti kiekvieno daikto priklausomumą kiekvienam asmeniui, o Justiniano „Digestai“ jau numatė konkrečias įgyjamosios senaties taikymo sąlygas.
2. Įgyjamoji senatis Lietuvos teisinėje sistemoje įsitvirtino dar LDK Statutų sukūrimo laikais, kur šio instituto taikymas buvo siejamas išimtinai tik su bajorų teisėmis, o vėlesniais laikotarpiais institutas plėtėsi, panašėjo į dabartinį, kur suformuotos nepertraukiamumo, trunkamumo, teisėto valdymo sąlygos, aktualios iki šių dienų.
3. Įgyjamoji senatis įgyvendinama valdymo, kaip faktinės būsenos, pavidalu.
4. Kasacinio teismo praktika tam tikrais aptariamo instituto aspektais padaro šį liberalesniu, labiau prieinamu paprastam žmogui, lyginant su ap sunkintu šio instituto reguliavimu, įtvirtintu CK.
5. Įgyjamosios senaties įgyvendinime valstybei suteikiamos perteklinės išimtinės teisės: negalima perimti daiktų įgyjamąja senatimi, jeigu šie priklauso valstybei, o šešimininkių daiktų reguliavimas (reikalavimas perduoti tokį daiktą valstybei) tik dar labiau apsunkina šio instituto veikimą.
6. Pakeitus įgyjamosios senaties reglamentavimą, valstybė galėtų pagerinti savo išorinį įvaizdį, sumažinti apleistų pastatų skaičių, užtikrinti galimą spartesnę visuomenės integravimąsi neramumų laikais.

Šaltiniai

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Valstybės žinios, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas (1991). Valstybės žinios, 10-261.
4. Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymas (1991). Valstybės žinios, 17-449.
5. Гражданский кодекс РСФСР (1972). Москва: Юридическая литература.

Specialioji literatūra:

6. Andriulis, V., et al. (2002). Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia.
7. Avižonis, K. (1978). Rinktiniai raštai. Roma, T. 1,
8. Baranauskas E., et al. (2010). Daiktinė teisė. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.
9. Jonaitis, M. (2014). Romėnų privatinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.
10. Jegelevičius, S. (2008). Lietuvos vidaus reikalų istorija. Vilnius: LR Vidaus reikalų ministerija.
11. Machovenko, J., et al. (2022). Trečiasis Lietuvos Statutas. Vertimas. Prieiga internetu: <https://www.3statutas.lt/apie-projekta/>
12. Machovenko, J. (2020/2021). VU TF vientisųjų studijų programos „Teisė“ dalyko „Teisės istorija“ paskaitų konspektas (dieninių studijų 1 kurso studentams). 2020/2021 redakcija. Prieiga per internetą: <https://emokymai.vu.lt/>
13. Maksimaitis M., Vansevicius S., (1997). Lietuvos valstybės ir teisės istorija. Vilnius: Justitia.
14. Nekrošius I., et al. (1999). Romėnų privatinė teisė. Vilnius: Justitia.
15. Nekrošius, V. (2004). Valdymo atsiradimo ir pasibaigimo pagrindai Lietuvos civilinėje teisėje. Vilnius: Justitia.
16. Vitkevičius, P. (1997). Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijusta.
17. Vėlyvis, S. Jonaitis, M. (2007). XII lentelių įstatymai ir jų komentarai. Vilnius: teisinės informacijos centras.
18. Vėlyvis, S. Jonaitis, M. (2012). Gajaus institucijos. Vilnius: Valstybės įmonė „Registru centras“.
19. Vėlyvis, S. Misevičiūtė, R. A. (2010). Imperatoriaus Justiniano digestai arba pandektos. Vilnius: Valstybės įmonė „Registru centras“.
20. Вильнянский, С. И. (1960). Нужна ли нам приобретательная давность? Правоведение Но. 3.

Teismų praktika:

21. LAT 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-535/2008
22. LAT 2011 m. vasario 21 d. nutartis c.b. Nr. 3K-7-67/2011
23. LAT 2011 m. vasario 8 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-41/2011
24. LAT 2015 m. vasario 25 d. nutartis c.b. 3K-3-55-378/2015

25. LAT 2015 m. vasario 27 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-103-219/2015
26. LAT 2018 m. balandžio 27 d. nutartis c.b. Nr. e3K-3-189-701/2018
27. LAT 2018 m. gegužės 10 d. nutartis c.b. Nr. e3K-3-207-219/2018
28. LAT 2021 m. kovo 30 d. nutartis c.b. Nr. e3K-3-73-403/2021

Kiti šaltiniai:

29. Oxford Calendar Press (1904). „Institutes of roman law by Gaius“. Prieiga internetu: Institutions, or Institutes of Roman law : Gaius : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive.

ĮGYJAMOSIOS SENATIES INSTITUTAS LIETUVOJE: KELIAI IR KLYSTKELIAI

Santrauka

Šiame straipsnyje analizuojama įgyjamosios senaties instituto samprata, jo paskirtis, taikymo sąlygos bei pasireiškimas praktikoje, praeityje Lietuvoje galioję teisės aktai, įgyjamosios senaties instituto romėnų laikų pradininkų šaltiniai, teismų praktika. Darbe nurodoma, jog romėnų privatinės teisės viešpatavimo laikais įgyjamosios senaties supratimas nuo to, kokį mes turime šiandien, skiriasi. Be kita ko, įgyjamosios senaties institutas aiškinamas per valdymo kaip faktinės būsenos prizmę. Darbe aptariami ir probleminiai instituto aspektai: kvestionuojamas valstybės nuosavybės išimtinis neliečiamumas, registravimo nebuvimo, kaip teisėtumo sąlygos būtinumo, kontraversiškumas. Atsižvelgiant į nurodytus instituto trūkumus, numatomi ir galimi jo pakeitimai bei su jais susijusi galima nauda tiek valstybei, tiek žmogui.

THE INSTITUTE OF ACQUISITIVE PRESCRIPTION IN LITHUANIA: PATHWAYS ANT PITFALLS

Summary

This article analyzes the concept of the institute of acquisitive prescription, its purpose, conditions of application and occurrence in practice, the legal acts that were in force in Lithuania in the past, the sources of Roman era and the jurisprudence. The work points out that in the era of Roman private law domination, the understanding of the acquisitive prescription is distinctive from what we have today. Nevertheless, the institute of acquisitive prescription is interpreted through the prism of prescription as an actual state. The work also discusses the problematic aspects of the institute: the exclusive inviolability of state property is questioned, the controversial nature of the absence of registration as a condition of legality. Taking into account the stated drawbacks of the institute, its possible changes and the associated possible benefits for both the state and people are also foreseen.